

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ ЇХ РОЗСЛІДУВАННЯ

Анотація. У статті дослідженні проблемні питання поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як основи формування методики їх розслідування.

Метою статті є визначення поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ.

У статті обґрунтовується, що для успішного розслідування й розкриття кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ важливого значення має поняття та класифікація зазначених кримінальних правопорушень, які є основою формування методики розслідування цих кримінальних правопорушень

Доводиться, що увесь масив кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері діяльності небанківських фінансових установ, об'єднано в однорідну групу за ознаками безпосереднього об'єкта (відносини власності у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів і послуг) та технологій використання певних інститутів (правил, процедур, механізмів) небанківської фінансової діяльності. Надано поняття кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як протиправних суспільно небезпечних діянь, що: посягають на суспільні відносини пов'язані з консолідацією (аккумуляцією) заощаджень індивідуальних інвесторів (діяльність НФУ призводить до поділу функції заощадження та функції інвестування, що підвищує ефективність розподілу капіталу); інвестуванням; порушенням рівноваги на ринку й забезпеченням високої ліквідності фінансових вкладень; перерозподілом і зменшенням фінансових ризиків; економічному зростанню за допомогою ефективного розміщення інвестицій в економіці, стимулювання підприємницької діяльності.

Обґрунтовується, що розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з методики розслідування кримінальних правопорушень передбачає використання диференційованого підходу, зумовленого особливостями окремих їх видів (груп).

Запропоновано концептуальні засади комплексної методики розслідування на основі розподілу кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ залежно від об'єкта кримінально-правової охорони.

Доведено, що кримінальні правопорушення у сфері діяльності небанківських фінансових установ, попри багатоплановість кримінально-правового змісту і кваліфікації, становлять однорідну групу суспільно небезпечних діянь, об'єднаних на основі виокремлених та згрупованих спільних ознак.

Ключові слова: небанківська фінансова установа, фінансова послуга, кримінальне правопорушення, методика, розслідування, класифікація.

Постановка проблеми. Нестабільність макроекономічної ситуації в Україні, періодичні кризові стани в економіці спричиняють формування та активізацію тіньового сектору. Суттєво збільшилася його фіктивна складова, спрямована на виведення глобальних фінансових ресурсів з легального сектору економіки злочинним шляхом, конвертацію мільярдних прибутків на користь легальних і фіктивних суб'єктів господарської діяльності, відтік капіталу за межі країни. Значні масштаби криміналізації та коруптованості економічних відносин становлять загрозу національним інтересам і національній безпеці країни.

Існування ринку небанківських фінансових послуг є необхідною умовою розвитку сучасної економіки, показником її ефективності та розвитку держави, сприяє фінансовому забезпеченню розвитку економіки держави через акумулювання грошових коштів та інших фінансових активів задля ефективності їх використання та отримання економічної вигоди. Такий ринок в Україні представлений страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, кредитними спілками, ломбардами, інвестиційними та лізинговими компаніями. Значна частина на ринку фінансових послуг належить небанківським фінансовим установам (НФУ), які є юридичними особами та не є банками, а також надають одну або кілька фінансових послуг¹.

Водночас, такий небанківський фінансовий сектор не позбавлений вчиненням суспільно-небезпечних кримінальних протиправних діянь. Зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично всіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним

інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у фінансовій сфері набирає особливої ваги.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Зважаючи на актуальність проблемних питань щодо поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як основи формування методики їх розслідування, лише окремі із них були предметом дослідження вітчизняних криміналістів. З числа наукових досліджень, із якими має безпосередньо зв'язок стаття, варто виділити роботи Л.І. Аркуші, А.Ф. Волобуєва, О.О. Вакулик, А.А. Довгополик, А.П. Запотоцького, О.Є. Картамишевої, С.М. Князева, О.В. Ковальчук, В.О. Коновалової, О.Є. Користіна, В.М. Купрієнка, В.В. Лисенка, Г.А. Матусовського, А.В. Микитчика, М.А. Погорецького, І.М. Попової, Д.Б. Сергєєвої, О.О. Сухачова, О.В. Тихонової, А.В. Холостенка, В.В. Чернея, С.С. Чернявського, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітька та ін.

Напрацювання зазначених та інших учених становлять теоретичне підґрунтя для вирішення численних практичних проблем, що виникають у правоохоронній і правозахисній діяльності. Водночас, в умовах реалізації КПК України та з урахуванням функціонування нових органів досудового розслідування (Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки), бракує комплексних наукових розвідок поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ.

¹ Г.С. Буга, Небанківська фінансова установа України як суб'єкт грошово-кредитних відносин (2021) 3 (76) *Правовий часопис Донбасу* 69–76.

Метою статті є визначення поняття та класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: сформулювати кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ; визначити критерії розмежування класифікації кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ; надати типові характеристики кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Для успішного розслідування й розкриття кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ важливого значення має поняття та класифікація зазначених кримінальних правопорушень, які є основою формування методики розслідування цих кримінальних правопорушень¹.

Економічні, соціальні та політичні процеси, які відбуваються в країні, впливають на характер злочинності у небанківській фінансовій сфері – змінюється її структура, механізми та способи вчинення. Ускладнює ситуацію поширення «тіньової економіки» та корупції, недосконалість законодавчої бази, а державні органи, які створені для регулювання економічних процесів, не координують свої дії між собою. За таких умов питання захисту національних інтересів держави у господарській сфері набирає особливого значення².

Сьогодні практика діяльності правоохоронних органів і суду свідчить про те, що чимало підприємницьких структур є цілком кримінальними новоутвореннями, які суттєво гальмують позитивний розвиток господарської діяльності в Україні.

В Україні, як і загалом у світі, під господарською діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, яка спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність³.

Законодавець також застосував термін «підприємництво», під яким розуміють самостійну, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством⁴.

Підприємництво і господарська діяльність, як слушно зазначають фахівці, мають як спільні, так і відмінні ознаки. Спільними ознаками зазначених понять є: безпосередність здійснення діяльності; систематичність (регулярність) її здійснення; наявність організаційного елементу (організація виробництва, обігу); метою цієї діяльності є одержання матеріальних та нематеріальних благ. При цьому, для господарської діяльності мета одержання прибутку не є обов'язковою ознакою, а підприємницька діяльність виражається не лише у виробництві продукції, виконанні робіт чи наданні послуг, вона може полягати у створенні (заснуванні) іншого суб'єкта підприємницької діяльності – юридичної особи, а також у володінні корпоративними правами у випадках, передбачених законодавством⁵.

Загальні правові засади щодо надання фінансових послуг, контроль за діяльністю суб'єктів фінансового ринку регламентує вже загаданий вище Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових

¹ М А Погорецький, Д Б Сергеева, Співвідношення криміналістичної методики та організації розслідування злочину (2017) 19 *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»* 60–72.

² С С Трач, Поняття та сутність господарської злочинності Т. 2 (2019) 12 *Юридична наука* 136–145.

³ Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>> дата звернення 29.05.2021.

⁴ Закон України «Про підприємництво» від 07 лют. 1991 р. № 698-XII. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/print>> дата звернення 30.05.2021.

послуг». Згідно п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону, фінансова послуга – це операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів¹.

Право на здійснення операцій з надання фінансових послуг мають фінансові установи, які входять до фінансової системи держави, здійснюють операції з фінансовими ресурсами та внесені до відповідного реєстру, встановленого законодавством. До НФУ належать: кредитні спілки; ломбарди; лізингові компанії; довірчі товариства; страхові компанії; установи накопичувального пенсійного забезпечення; інститути спільного інвестування (корпоративні та пайові інвестиційні фонди); інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг⁶.

НФУ у своїй діяльності залучають грошові заощадження населення, підприємств, формують з них фінансові ресурси і раціонально розподіляють їх під впливом попиту та пропозиції на фінансовому ринку, направляючи залучені фінансові ресурси у високоприбуткові проекти, що сприяє ефективному функціонуванню економіки. Світовий досвід свідчить, що в країнах з розвинутою системою ефективно діючих фінансових установ спостерігається більш швидке і послідовне економічне зростання, такі країни краще пристосовані до економічних потрясінь.

Сучасна злочинність у небанківській фінансовій сфері, що розвивається

в надрах підприємництва, завдаючи колосальних втрат державі, здатна, по мірі проникнення у владні структури, дестабілізувати базисні підвалини соціально-економічної системи держави². Характерними її ознаками є високий рівень латентності, динамічність і швидка адаптація до нових умов та правил господарювання, стійкий характер діяльності організованих груп у формі злочинного бізнесу під прикриттям різноманітних інститутів ринкового типу, наявність міжрегіональних, транснаціональних злочинних зв'язків, застосування ефективних засобів протидії правоохоронним органам, зокрема використання з цієї метою численних корумпованих важелів і сучасних технічних можливостей⁸. Нерідко злочини в небанківській фінансовій сфері вчиняються організованими злочинними групами до числа яких входять представники різних владних структур⁸. Тому такими організованими злочинними групами вчиняються водночас як кримінальні правопорушення в небанківській фінансовій сфері, так і інші тяжкі та особливо тяжкі службові злочини, виявлення й документування яких можливе лише із застосуванням негласних засобів оперативно-розшукової діяльності і негласних слідчих (розшукових дій) та використання їх результатів у кримінальному провадженні³.

Така злочинність як стверджує В.П. Хоменко, вид економічної злочинності – складне, системне й негативне соціальне явище, в якому господарюють особи, які мають корисну чи іншу особисту зацікавленість в отриманні економічної вигоди за допомогою незаконних, протиправних дій; характеризується наявністю протиправних дій суб'єктів

¹ Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 лип. 2001 р. № 2664-III <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>> дата звернення 31.05.2021.

² Стан, структура та динаміка злочинів у сфері господарської діяльності <<http://4ua.co.ua/pravo/kriminologiyalstan-struktura-dinamika-zlochiviv-sferi-gospodarskoji-diyalnosti.html>> дата звернення 01.06.2021.

³ М.Є. Шумило, М.А. Погорєцький, Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в доказуванні у кримінальних справах: теоретичний та практичний аспекти // *Вісник Луганського ін-ту внутр. справ* (Луганськ, РВВ ЛІВС, 2001) 199–209; М.А. Погорєцький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576; М.А. Погорєцький, Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні // *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* (Київ, 2013) 270–277; М.А. Погорєцький, Д.Б. Сергеева, (2014) 2 (33) *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)* 137–141.

економічних відносин і завдає глобальну шкоду самій економічній системі країни, відносинам усіх форм власності та господарювання (підприємництва), стимулює «тіньовий» сектор, корупцію та організовану злочинність, викликає соціальну нестабільність і зневіру законслухняних громадян у спроможність держави захистити їх інтереси¹.

Досліджуючи кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, Н.О. Гуторова встановила, що диспозиції переважної більшості норм про кримінальну відповідальність за ці діяння сформульовані як бланкетні, тобто для наявності об'єктивної сторони необхідно встановити порушення нормативних актів, що стосуються інших галузей законодавства². Тож, правильна кваліфікація кримінальних правопорушень цієї групи неможлива без детального з'ясування змісту нормативних актів, що регулюють відповідні відносини та дають змогу вирішити питання про наявність чи відсутність у діях особи ознак порушення встановленого законом порядку здійснення господарської діяльності¹⁰.

Отже, як стверджує В.П. Хоменко, питання про поняття господарської злочинності у кримінальному плані є дещо умовним і здебільшого залежить від того, які діяння ми будемо відносити до їх числа. Аналіз підходів щодо віднесення тих чи інших норм КК України до кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності дозволяє виокремити три варіанти розв'язання цього питання: матеріальний, формальний і комплексний.

Прихильники матеріального підходу розуміють під кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності

будь-яке діяння, унаслідок якого суб'єкт отримує пряму чи опосередковану матеріальну вигоду, іншими словами, усі кримінально карані діяння, що безпосередньо посягають на основи національної економіки, повноваження власника та іншого законного володаря майна, а також на відносини щодо виробництва, розподілу та споживання товарів і послуг. Цей підхід, на нашу думку, є надто широким, оскільки кримінально-правове поняття, як справедливо зазначають криміналісти, неможливо розкрити лише шляхом застосування термінології економічної науки³.

При формальному підході за критерій визначення сутності кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності беруть законодавчу підставу, тобто місце розташування окремих видів кримінальних правопорушень у відповідних розділах КК України. З урахуванням новацій у вітчизняному законодавстві, під кримінальними правопорушеннями у досліджуваній сфері вчені розуміють діяння, що вчиняються у сфері господарської діяльності (розділ VII КК України), деякі види посягань на власність (розділ VI), окремі службові кримінальні правопорушення (розділ XVII) тощо. У цьому контексті підставою для віднесення певного делікту до господарського є родовий об'єкт кримінального правопорушення⁴.

Другий підхід також не можна вважати цілком виправданим, оскільки віднесення на законодавчому рівні кримінального правопорушення до групи кримінально-караних господарських посягань є вторинним відносно визнання його фактичної сутності.

Нарешті, комплексний підхід передбачає всебічне вивчення феномена

¹ В П Хоменко, *Методологічні засади запобігання злочинам у фіскальній сфері: міждисциплінарний підхід* (2014) 2 *Філософські та методологічні проблеми права* 70–81.

² Н А Гуторова, *Кримінальне право України. Особлива частина: конспект лекцій* (Харків, 2003) 85.

³ В Ю Шепітько, В О Коновалова, В А Журавель, *Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики* (Харків, Право, 2006) 624.

⁴ В Ю Шепітько, В О Коновалова, В А Журавель, *Криміналістика: підручник 4-те вид., переробл. і доповн.* (Харків, Право, 2008) 464; М А Погорєцький, О О Вакулик, Д Б Сергєєва, *Розслідування економічних злочинів: навч. посібник* (Київ, Дакор, 2014) 176; М А Погорєцький, О В Бишевець, Д Б Сергєєва, *Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник* (Київ, Алерта, 2015) 536.

господарської злочинності, тобто врахування сукупності всіх економічних (господарських) відносин та, водночас позиції законодавця про місце розташування норми, що передбачає відповідальність за злочинне посягання, у відповідному розділі Кримінального кодексу (КК) України.

Отже, кримінальні правопорушення у сфері діяльності небанківських фінансових установ – це протиправні суспільно небезпечні діяння, що: посягають на суспільні відносини пов'язані з консолідацією (аккумуляцією) заощаджень індивідуальних інвесторів (діяльність НФУ призводить до поділу функції заощадження та функції інвестування, що підвищує ефективність розподілу капіталу); інвестуванням; порушенням рівноваги на ринку й забезпеченням високої ліквідності фінансових вкладень; перерозподілом і зменшенням фінансових ризиків; економічному зростанню за допомогою ефективного розміщення інвестицій в економіці, стимулювання підприємницької діяльності.

Характерними ознаками такої злочинності є:

1) посягає на суспільні відносини у сфері господарювання з використання НФУ, пов'язаних з виробництвом, обміном, розподілом і споживанням матеріальних благ та послуг;

2) завдає шкоди певним небанківським фінансовим інтересам та економічним відносинам, в основі яких є охоронюваний законом інтерес громадян, небанківських фінансових суб'єктів і держави;

3) вчиняється особами, які здійснюють небанківську фінансову діяльність, включені у систему економічних та господарсько-правових відносин, або за допомоги таких суб'єктів банківської системи, які формально перебувають поза сферою господарської діяльності, проте фактично здатні впливати на прийняття управлінських рішень;

4) не має насильницького спрямування, а тому кримінальні правопорушення

вчиняються переважно шляхом шахрайства й службових зловживань, в основі яких, як правило, криється корисна мета по легалізації доходів.

Розроблення науково обґрунтованих рекомендацій з методики розслідування кримінальних правопорушень передбачає використання диференційованого підходу, зумовленого особливостями окремих їх видів (груп)¹². Аналізуючи наукові джерела та погляди вчених щодо поняття криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, можна дійти висновку, що вказана категорія є відносно новою та дискусійною в криміналістиці. Загалом, під криміналістичною класифікацією кримінальних правопорушень прийнято вважати їх систематизацію за криміналістично значущими ознаками, що сприяє формуванню криміналістичних характеристик кримінальних правопорушень і розробленню окремих криміналістичних методик¹².

Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень ґрунтується на поєднанні кримінально-правових і криміналістичних критеріїв. Основу розподілу кримінальних правопорушень за класами, групами, підгрупами, видами й різновидами мають становити, передусім, кримінально-правові ознаки.

Серед науковців прийнято виокремлювати два ключові види класифікації:

1) родову (за групами кримінальних правопорушень, об'єднаних однією главою Кримінального кодексу України (далі – КК України));

2) видову (слугує в криміналістиці головною ознакою під час розроблення окремих криміналістичних методик).

Однак можливі й інші види класифікації, зокрема за способом учинення кримінального правопорушення; ступенем приховання й маскуванню кримінального правопорушення; злочинним досвідом особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; місцем учинення кримінального правопорушення (наприклад, кримінальні правопорушення місце

вчинення яких локалізується в просторі; кримінальні правопорушення, місце вчинення яких не має певного територіального характеру, а пов'язане з певною організаційною структурою, системою)¹.

Як і будь-які інші складні кримінально-правові явища, кримінальні правопорушення у небанківській фінансовій сфері становлять самостійний класифікаційний вид кримінальних правопорушень, що включає в себе певні групи та підгрупи кримінальних правопорушень.

На нашу думку, у формуванні концепції комплексної методики розслідування важливе методологічне значення має розподіл кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності залежно від об'єкта кримінально-правової охорони:

1) родового (проти власності; у сфері господарської діяльності; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням небанківських фінансових послуг; проти безпеки виробництва);

2) безпосереднього: проти системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів (ст. ст. 199, 200, 222–1, 223–1, 224, 232–1, 232–2 КК України); проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. ст. 204, 212, 212–1 КК України); проти бюджетної системи (ст. ст. 210, 211 КК України); проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201 КК України); проти порядку зайняття господарською діяльністю (ст. ст. 203–1, 203–2, 206, 206–2, 209, 209–1, 213, 227 КК України); проти прав кредиторів (ст. ст. 219, 222 КК України); проти засад добросовісної конкуренції (ст. ст. 229, 231, 232 КК України); проти порядку приватизації (ст. 233 КК України).

Вивчення слідчої та судової практики дало можливість виокремити найбільш складні технології злочинних діянь у сфері господарської діяльності,

які, з огляду на їх специфіку, є проблемними для пізнання працівниками правоохоронних органів. Унаслідок цього виникає потреба в розробленні окремих методик розслідування таких категорій кримінальних правопорушень, як:

1. Розкрадання, що вчиняють службові особи:

1.1. Привласнення чужого майна, що було ввірене особі чи перебувало в її відданні.

1.2. Розтрата такого майна службовою особою (ч. 1 ст. 191 КК України).

1.3. Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою службовим становищем.

Зазначені дії вчиняють з використанням суб'єктів небанківського фінансового сектору, зокрема під час будівельних, ремонтних робіт, робіт з реконструкції приміщень, підготовки будівельного майданчика тощо.

2. Шахрайство під час фінансування НФУ. Залежно від способів учинення зазначене кримінальне правопорушення доцільно класифікувати на підсфери: кредитування, страхування, лізингу, інвестування та ін.

Висновки. Підсумовуючи викладене зазначимо, що увесь масив кримінальних правопорушень, що вчиняються у сфері діяльності небанківських фінансових установ, об'єднано в однорідну групу за ознаками безпосереднього об'єкта (відносини власності у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів і послуг) та технологій використання певних інститутів (правил, процедур, механізмів) небанківської фінансової діяльності. Надано поняття кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ як протиправних суспільно небезпечних діянь, що: посягають на суспільні відносини пов'язані з консолідацією (аккумуляцією) заощаджень індивідуальних інвесторів (діяльність

¹ К О Чаплинський, О В Лускатов, І В Пиріг, В М Плетенець, Ю А Чаплинська, Криміналістика: підруч. для студ. вищ. навч. закл. 2-е вид., перероб. і доп. (Дніпро, Ліра ЛТД, 2017) 480; М А Погорєцький, О В Бишевець, Д Б Сергеева, Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник (Київ, Алерта, 2015) 536.

НФУ призводить до поділу функції заощадження та функції інвестування, що підвищує ефективність розподілу капіталу); інвестуванням; порушенням рівноваги на ринку й забезпеченням високої ліквідності фінансових вкладень; перерозподілом і зменшенням фінансових ризиків; економічному зростанню за допомогою ефективного розміщення інвестицій в економіці, стимулювання підприємницької діяльності.

Кримінальні правопорушення у сфері діяльності небанківських фінансових установ – це протиправні суспільно небезпечні діяння, що: посягають на суспільні відносини пов'язані з консолідацією (акумуляцією) заощаджень індивідуальних інвесторів (діяльність НФУ призводить до поділу функції заощадження та функції інвестування, що підвищує ефективність розподілу капіталу); інвестуванням; порушенням рівноваги на ринку й забезпеченням високої ліквідності фінансових вкладень; перерозподілом і зменшенням фінансових ризиків; економічному зростанню за допомогою ефективного розміщення інвестицій в економіці, стимулювання підприємницької діяльності.

Запропоновано концептуальні засади комплексної методики розслідування на основі розподілу кримінальних правопорушень у сфері діяльності небанківських фінансових установ залежно від: об'єкта кримінально-правової охорони: 1) родового (проти власності; у сфері господарської діяльності; у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян; проти безпеки виробництва); 2) безпосереднього: система грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів (ст. 199, 200, 222–1, 223–1, 224, 232–1, 232–2); система кредитування, оподаткування та загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. 204, 212, 212–1); бюджетна система (ст. 210, 211);

порядок переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201); порядок зайняття господарською діяльністю (ст. 203–1, 203–2, 206, 206–2, 209, 209–1, 213, 227); права кредиторів (ст. 219, 222); засади добросовісної конкуренції (ст. 229, 231, 232); порядок приватизації (ст. 233); способи (технології) учинення суспільно небезпечних діянь (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, шахрайство тощо); етапи господарювання; суб'єкти кримінальних правопорушень (загальний суб'єкт, спеціальний суб'єкт).

На підставі здійсненого розподілу доведено, що кримінальні правопорушення у сфері діяльності небанківських фінансових установ, попри багатоплановість кримінально-правового змісту і кваліфікації, становлять однорідну групу суспільно небезпечних діянь, об'єднаних на основі таких спільних ознак: по-перше, кримінальні правопорушення вчиняють суб'єкти, які є учасниками небанківської сфери діяльності (охоплює кредитні, фондові, страхові напрями та ін., а також взаємодію учасників з компетентними органами з приводу організації та здійснення небанківської фінансової діяльності); по-друге, кримінальні правопорушення, зокрема корупційного характеру, вчиняють особи у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності шляхом порушення норм і правил небанківської сфери діяльності, а також представники державних інституцій під час реалізації дозвільних, тендерних, контрольно-наглядових та інших закріплених законодавством процедур; по-третє, предметами (знарядями) кримінальних правопорушень є матеріали, обладнання, техніка й інші активи, що використовуються в небанківській сфері діяльності; по-четверте, сліди кримінально протиправних дій, які відображаються (фіксуються) у відповідних господарсько-фінансових документах, зокрема електронних; по-п'яте, збиранню доказів учинення криміналь-

них правопорушень сприяє використанню органами досудового розслідування спеціальних знань, зокрема щодо бухгалтерського обліку, оподаткування, про-

ходження тендерних процедур тощо, що обумовлює важливість фахової (цільової) спеціалізації слідчих та оперативних працівників.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 16 sich. 2003 r. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/print>> data zvernennia 29.05.2021 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro pidpriemnytstvo» [Law of Ukraine «On Entrepreneurship»] vid 07 liut. 1991 r. № 698-XII. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/print>> data zvernennia 30.05.2021 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh» [Law of Ukraine «On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets»] vid 12 lyp. 2001 r. № 2664-III <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>> data zvernennia 31.05.2021 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

ARTICLES

4. Buha H S, Nebankivska finansova ustanova Ukrainy yak sub'iekt hroshovo-kredytnykh vidnosyn [A non-bank financial institution of Ukraine as a subject of monetary and credit relations] (2021) 3 (76) *Pravovy chasopys Donbasu* 69–76 [in Ukrainian].
5. Khomenko V P, Metodolohichni zasady zapobihannia zlochynam u fiskalniy sferi: mizhdystsyplinarny pidkhid [Methodological principles of crime prevention in the fiscal sphere: an interdisciplinary approach] (2014) 2 *Filosofski ta metodolohichni problemy prava* 70–81 [in Ukrainian].
6. Pohoretskyi M A, Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhennia ta vykorystannia rezul'tativ u dokazuvanni [Covert investigative (search) actions: problems of proceedings and use of results in evidence] 1 *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* (Kyiv, 2013) 270–277 [in Ukrainian].
7. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, Spivvidnoshennia kryminalistychnoi metodyky ta orhanizatsii rozsliduvannia zlochynu [Correlation of forensic methods and organization of crime investigation] (2017) 19 *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»* 60–72 [in Ukrainian].
8. Shumylo M Ye, Pohoretskyi M A, Problemy vykorystannia materialiv operatyvno-rozshukovoi diialnosti v dokazuvanni u kryminalnykh spravakh: teoretychni ta praktychni aspekty [Problems of using materials of investigative activities in evidence in criminal cases: theoretical and practical aspects] 3 *Visnyk Luhanskoho in-tu vnutr. sprav* (Luhansk, RVV LIVS, 2001) 199–209 [in Ukrainian].
9. Trach S S, Poniattia ta сутnist hospodarskoi zlochynnosti [Concept and essence of economic crime] (2019) 12 (2) *Yurydychna nauka* 136–145 [in Ukrainian].

AUTHORED BOOKS

10. Chaplynskyi K O, Luskatov O V, Pyrih I V, Pletenets V M, Chaplynska Yu A, *Kryminalistyka* [Forensic science] (Dnipro, Lira LTD, 2017) 480 [in Ukrainian].
11. Hutorova N A, *Kryminalne pravo Ukrainy* [Criminal law of Ukraine] (Kharkiv, 2003) 85 [in Ukrainian].
12. Pohoretskyi M A, *Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process] (Kharkiv, Arsis LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
13. Pohoretskyi M A, Byshevets O V, Serhieieva D B, *Rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv* [Investigation of certain types of crimes] (Kyiv, Alerta, 2015) 536 [in Ukrainian].
14. Pohoretskyi M A, Serhieieva D B, 2 (33) *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiю i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)* [Fight against organized crime and corruption (theory and practice)] (2014) 141 [in Ukrainian].
15. Shepitko V Yu, Konovalova V O, Zhuravel V A, *Kryminalistyka* [Criminology] (Kharkiv, Pravo, 2008) 464 [in Ukrainian].

16. Shepitko V Yu, Konovalova V O, Zhuravel V A, *Rozsliduvannia zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti: okremi kryminalistychni metodyky* [Investigation of crimes in the sphere of economic activity: separate forensic methods] (Xarkiv, Pravo, 2006) 624 [in Ukrainian].

WEBSITES

17. Stan, struktura ta dynamika zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti [State, structure and dynamics of crimes in the sphere of economic activity] <<http://4ua.co.ua/pravo/kriminologiya/stan-struktura-dinamika-zlochyniv-sferi-gospodarskoyi-diyalnosti.html>> data zvernennia 01.06.2021 [in Ukrainian].

Solovyov E.P.

Deputy Head of the Investigation

*Department of the Main Department of the
of the National Police in Kyiv*

ORCID ID: 0000-0001-6433-004X

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.1-2/130-139>

THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FIELD OF NON-BANK FINANCIAL INSTITUTIONS AS A BASIS FOR THE FORMATION OF METHODOLOGY OF THEIR INVESTIGATION

Abstract. *The article examines the problematic issues of the concept and classification of criminal offenses in the field of non-bank financial institutions as the basis for the formation of the methodology for their investigation.*

The purpose of the article *is to define the concept and classification of criminal offenses in the field of non-bank financial institutions.*

The article substantiates that for successful investigation and disclosure of criminal offenses in the field of non-bank financial institutions' activities, the concept and classification of these criminal offenses are of great importance, and they are the basis for forming the methodology for investigation of these criminal offenses.

It is proved that the entire array of criminal offenses committed in the field of non-bank financial institutions is united into a homogeneous group on the basis of the direct object (property relations in the field of production, exchange, distribution and consumption of goods and services) and technologies of using certain institutions (rules, procedures, mechanisms) of non-bank financial activities. The author provides the concept of criminal offenses in the field of non-bank financial institutions as unlawful socially dangerous acts which: encroach on social relations related to consolidation (accumulation) of savings of individual investors (the activities of NFIs lead to separation of the savings function and the investment function, which increases the efficiency of capital allocation); investment; disruption of market equilibrium and ensuring high liquidity of financial investments; redistribution and reduction of financial risks; economic.

It is substantiated that the development of scientifically sound recommendations on the methodology of investigation of criminal offenses involves the use of a differentiated approach due to the specific features of their individual types (groups).

The author proposes the conceptual foundations of a comprehensive investigation methodology based on the division of criminal offenses in the field of non-bank financial institutions depending on the object of criminal law protection.

It is proved that criminal offenses in the field of non-bank financial institutions, despite the diversity of criminal law content and qualification, constitute a homogeneous group of socially dangerous acts united on the basis of identified and grouped common features.

Keywords: *non-bank financial institution, financial service, criminal offense, methodology, investigation, classification.*